

Santiga,

una joia del patrimoni
cultural i natural

Manuel Ruiz Alcalde

presentació

Santiga, incorporada al terme de Santa Perpètua de Mogoda a mitjans del segle XIX, es va transformar al llarg del segle XX en un espai de lleure i de manifestacions culturals i religioses singulars. La seva llarga història com a poble independent des de l'època romana, va dotar a aquest territori d'una ferma personalitat que la inclusió a Santa Perpètua no va disminuir. Al contrari, sota la custòdia dels perpetuencs i perpetuenques, l'antic municipi de Santa Maria l'Antiga ha sumat valor afegit, transformant-se en el racó de Santa Perpètua que conserva, amb naturalitat, el passat agrícola local i una veritable reserva natural de flora i fauna a recer de la riera de Santiga, els seus boscos o els seus camps. En reconeixement d'aquests valors, l'Ajuntament ha volgut protegir aquestes terres dels perills de l'especulació per transmetre als nostres descendents aquest patrimoni natural i cultural.

El butlletí de Santiga neix per a col·laborar en aquesta tasca, difonen des de les seves pàgines coneixement de la història, la natura, les plantes i animals que ens acompanyen en el dia a dia, explicant els recorreguts i recons dels que podem gaudir nosaltres, perpetuencs i perpetuenques, i els nostres veïns. Aquest és, però, un número zero, una edició especial que vol posar el punt de partida dels propers números que esmicolaran l'espai Santiga per a explicar tots els elements que el conformen: natura, arquitectura i, per què no?, fins i tot la indústria que comparteix el territori i que ja té un espai acotat.

Índex

Santiga, una joia del patrimoni cultural [p.1-13]

Els romans (p. 3 i 4)

L'origen del poble de Santa Maria l'Antiga (p. 4 i 5)

Santa Maria l'Antiga, un temple romànic
en creixement (p. 6 i 7)

La plenitud de Santiga (p. 7 i 8)

La religiositat a Santiga (p. 9 i 10)

La decadència de Santiga (p. 11 i 12)

Un futur per Santiga (p. 13)

Santiga, un paratge natural a conservar [p. 14 - 24]

Santiga un camí de connexions naturals (p. 15 i 16)

Elements naturals de Santiga (p. 17 i 18)

Camins, els connectors humans (p. 19)

Itineraris, gaudir de la natura més propera (p. 20)

Els cursos fluvials (p. 21)

Els altres habitants de Santiga:

fauna i flora (p. 22-24)

Cultura i tradicions [p. 25- 27]

Glossari [p. 28]

Santiga, una joia del patrimoni cultural

Santa Perpètua de Mogoda acull dins del seu terme municipal el paratge de Santiga, antiga vila rural agregada l'any 1847 al poble. Situada a dos quilòmetres del nucli urbà de Santa Perpètua, direcció Sabadell, trobem la vall de Santiga entre la serra de la Salut i la de Polinyà, al bell mig de la plana vallesana agroforestal situada entre el riu Ripoll i la riera de Caldes, fent d'eix connector de les serralades Litoral i Prelitoral. Aquesta orografia emmarca l'estructura de la seva conca, les aigües pluvials de la qual transcorren per la riera de Santiga.

Valor ecològic i paisatgístic

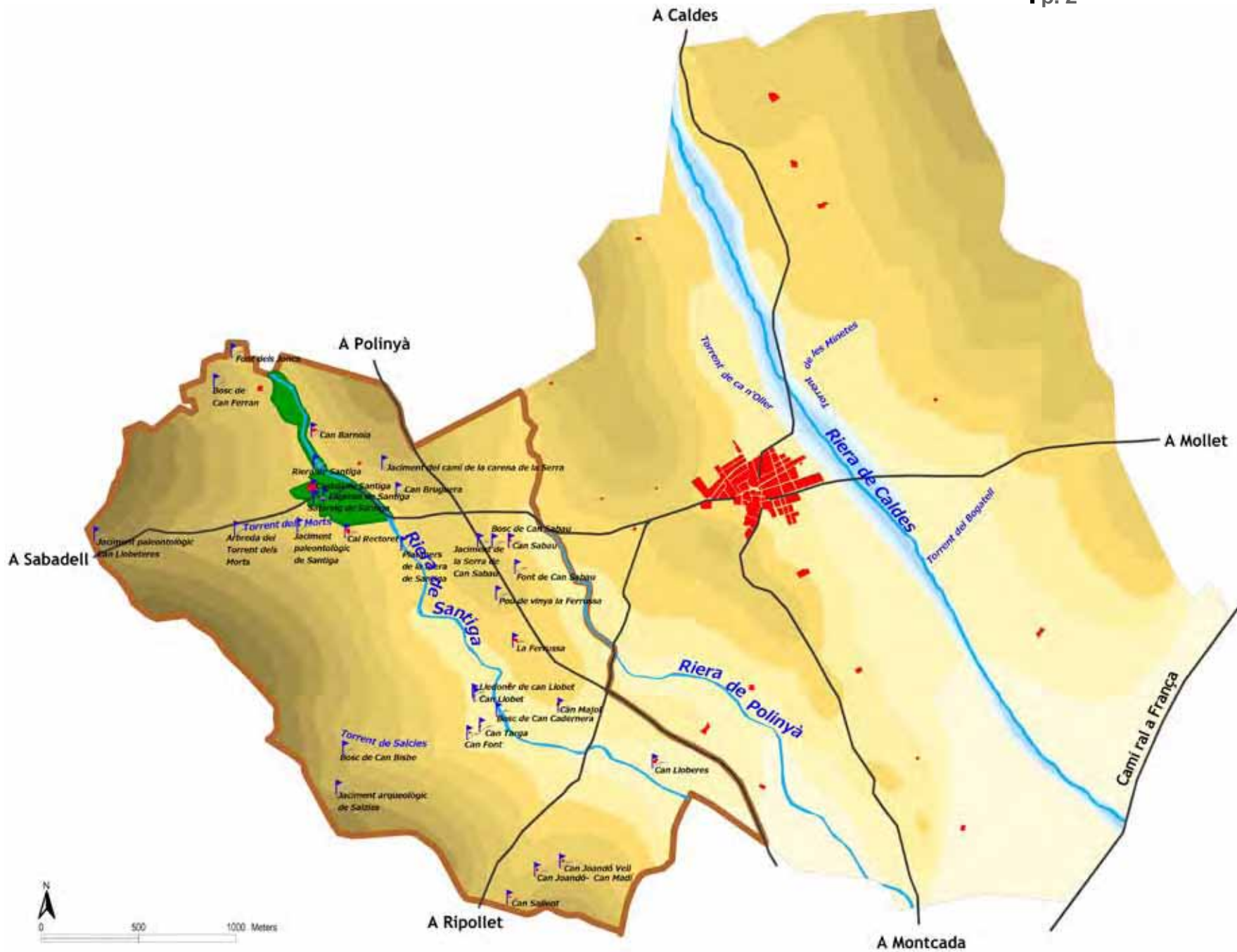
Tot i que Santiga, actualment, està envoltada de zones industrials, encara conserva la seva naturalesa d'estructura agrícola original i la seva vegetació conserva una biodiversitat molt destacada. Per aquest motiu, a dia d'avui, el territori de Santiga és un espai d'interès natural no urbanitzable, declarat per l'Ajuntament de Santa Perpètua com a sòl de valor ecològic paisatgístic d'ús predominantment agrícola.

El nucli de Santiga

En arribar a la plaça de Santiga ens trobarem un safareig del segle XIX, un "castell" del segle X-XI i l'església de Santa Maria l'Antiga, més coneguda per Santiga. Completen el paisatge el lledoner a prop del safareig, l'olivera al centre de la plaça i un vell plataner al costat.

Avui dia, en reconeixement al seu valor patrimonial, l'església ha estat declarada pel Ple municipal bé cultural d'interès local (BCIL), i la masia fortificada que anomenem castell de Santiga gaudeix de la declaració de bé cultural d'interès nacional segons la Llei 16/1985.

La rehabilitació de l'església de Santiga, molt deteriorada pel pas del temps, vol posar tot aquest potencial natural, arquitectònic i cultural al servei de la ciutadania recuperant-lo íntegrament.

- Punts d'interès de l'àmbit de Santiga
- Camins principals
- Delimitació de Santiga
- Centre urbà i masies del 1918
- Àrea de protecció del medi rural de Santiga

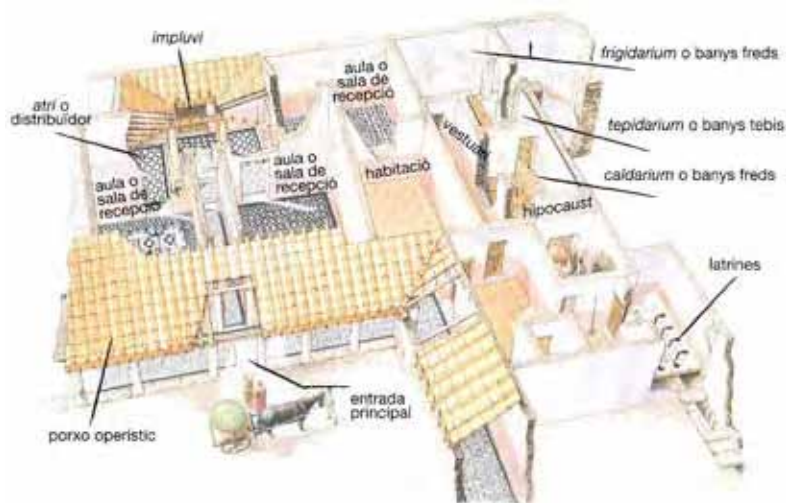
Els romans a Canalis

L'estiu del 2008 es va realitzar una excavació arqueològica a l'interior de l'església de Santiga. Era el primer pas per a realitzar el projecte de rehabilitació: conèixer l'evolució d'aquest edifici des del principi de la seva existència. El resultat del treball dels arqueòlegs va deixar al descobert bona part de l'estructura d'una vil·la romana de grans dimensions a sota l'església. Aquesta troballa connectaria amb les restes de conduccions d'aigua que ja s'havien trobat anteriorment al dessota de la rectoria. El nom Canalis indicaria un canal construït per a conduir l'aigua de la riera fins als habitatges de la vil·la. Canalis seria la denominació més antiga de la riera de Santiga.

La romanització a Santiga

En el món de la romanització a casa nostra el fenomen de les vil·les romanes responia tant a un interès per reasentar les poblacions indígenes com per establir colons itàlics. La vil·la de Santiga, ocupada entre el segle I i V dC, respon a aquesta idea. En temps d'August, amb la pau i el llicenciament de tropes, la creació de vil·les arribà a la seva màxima densitat i expansió. La crisi va venir amb la inestabilitat ocasionada a partir del segle III per l'arribada d'invasors del nord.

Com a conseqüència de la crisi, les vil·les mitjanes i petites disminueixen i creixen les grans possessions que donen més seguretat.

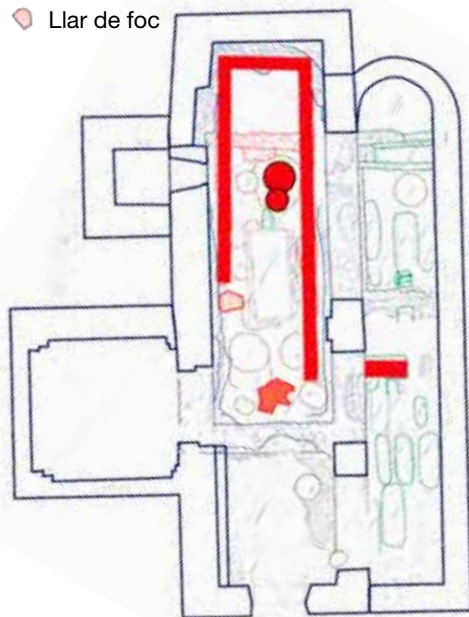
La vil·la de Canalis

Les vil·les com la de Canalis tenien dos components ben relacionats: l'habitatge rural i el territori d'exploració. En aquestes vil·les, hi podia treballar i viure tant mà d'obra lliure com esclava i hi havia un predomini de l'agricultura sobre la ramaderia.

La vil·la de Santiga es regia per una composició estàndard: la part urbana, on residia el propietari (dominus) o el seu representant (vilicus); la part rústica, destinada als treballadors i al bestiar. Finalment l'espai per al celler, els magatzems i les premses d'oli, vi o gra.

Les restes de la vil·la de Canalis denoten la seva grandària tant per l'extensió de les restes trobades com per la naturalesa de les seves estructures. A les excavacions, s'hi han localitzat restes de paviment, una llar de foc amb solera d'argila, parts dels banys i de les canalitzacions. Habitualment les dimensions d'aquestes vil·les oscil·laven entre les 25 i les 500 hectàrees i Santiga seria de les grans. La manca d'ornamentació luxosa ens dóna a entendre que el propietari no devia residir a Canalis. Tot i així, probablement, el propietari disposava dels luxes suficients per a la seva estada a la vil·la.

- Vil·la romana (s. I - VII d.C.)
- Sitja - Encaix de dolia (s. I - VII d.C.)
- ★ Paviment
- Llar de foc

A dalt a la dreta, **Model d'estructura d'una casa romana**

[Torre Llauder (Mataró) / VV AA, *Atles d'història de Catalunya*, Ed. 62.]

Els romans a Canalis

L'economia de la vil·la

Santiga estava situada en un ramal de la via Augusta que comunicava Arragone (Sabadell) amb Semproniana (Granollers) i tenia accés per aquesta via a Barcino (Barcelona). Per tant la producció de cereals de les seves terres tenia una sortida ràpida i segura per abastir la capital o ser distribuïda per l'Imperi.

La vil·la romana de Canalis tenia una bona situació en la xarxa de comunicacions romana, aigua abundant, bon clima i bones terres. Aquestes bones condicions van comportar que durant cinc segles s'hi desenvolupés una gran explotació agrícola. Amb la caiguda de l'Imperi Romà, la consegüent inseguretat dels camins i la desestructuració del món antic a Catalunya, l'explotació va caure en desús i quedà abandonada.

Sobre les restes del món romà, s'hi va establir a la Península el món visigot. Santiga, també va presenciar l'arribada dels visigots que al llarg dels segles VI-VIII, van repoblar l'espai abandonat pels romans de Canalis. Els visigots van reutilitzar una estança de l'antiga vil·la romana per a construir un espai de culte cristià. Posteriorment aquest espai s'acabaria transformant en una església preromànica al segle IX.

Una troballa singular

Entre les restes romanes s'hi ha trobat dos encaixos de dolia i diverses restes de ceràmica romana corresponents a diferents recipients emprats en aquest període. Les dolies eren gerres de grans dimensions que servien per emmagatzemar productes diferents com cereals, vi, oli, etc. Aquests recipients eren enterrats a terra, on es mantenien a una temperatura constant per tal de garantir la bona conservació del seu contingut.

L'origen del poble de Santa Maria l'Antiga

L'any 983 trobem la primera menció escrita de Santiga. És un document notarial que parla de la vall de Canalis com a "...locum ubi dicunt Sancta Maria Antiqua." Des d'aquesta data fins a l'any 1847 el territori s'anomenà Santa Maria l'Antiga.

Entre els segles IX i X, la població de Santa Maria l'Antiga construeix una primera església preromànica sobre l'antic espai de culte cristià primitiu. Aquest edifici religiós de planta rectangular (3 m x 4 m) amb una capçalera recta als peus de la qual s'ha identificat el basament d'un altar elaborat amb pedres i morter, era un espai petit dirigit a una comunitat reduïda, dedicada a la ramaderia, principalment, i a l'agricultura.

- mur tancament absis preromànic
- mur romà
- basament d'un altar preromànic

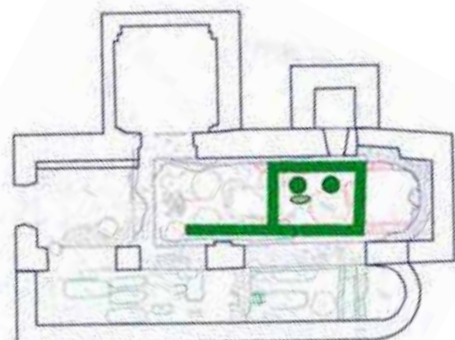
A dalt a la dreta, **Encaix de dolia** [Fotografia ARRAGO, S.L.]

A baix, **Vista del mur de tancament de l'absis de l'església preromànica.** Veiem com es recolza i aprofiten els murs laterals preexistents d'època romana. [Fotografia ARRAGO, S.L.]

L'origen del poble de Santa Maria l'Antiga

Les cases que habitaven els camperols de Santa Maria l'Antiga estaven fetes amb materials molt senzills: terra, fusta, branques, canyes, pedra seca i palla. La base de la construcció era més sòlida, de pedra i la resta de l'edificació més fràgil, de tàpia (terra seca). El cobert també devia ser de palla, canya o fang, amb una estructura de branques i fusta.

■ Església preromànica (s. IX i X)

● Sitges s. IX i X

◐ Enterraments s. IX i X

Cal considerar que són temps insegurs. Pel sud venen pressionant els exèrcits musulmans que conquereixen la península i del nord avança l'Imperi carolingi per aturar els sarraïns. D'aquesta lluita va néixer la Marca Hispànica, un territori fronterer constituït pels reis francs com a zona defensiva contra l'enemic musulmà i bressol del futur Principat de Catalunya.

L'ara de Santiga

L'altar o ara paleocristiana és un dels elements més importants que s'han trobat a l'església de Santiga. L'ara està datada entre els segles VI-VIII i està feta amb marbre de Macael procedent d'Almeria. El primer fragment va ser trobat l'any 1947 i des de llavors s'han anat localitzant d'altres fragments distribuïts en diferents indrets de Santiga.

La tesi més probable és que l'ara fos utilitzada pel culte cristià primitiu i que hagués arribat a Santiga de manera atzarosa des d'Almeria. L'altar presenta inscripcions a la part inferior, en forma de grafits que certifiquen actes públics, és una mena de rúbrica sagrada feta al voltant de l'any 1000.

Una troballa singular

Destaca la troballa d'una tomba antropomorfa reduïda amb les restes òssies d'un fetus humà d'entre 6 i 8 mesos a l'interior. Els enterraments d'infants eren coneguts com "enterrament dels innocents". Eren tombes situades a prop de l'altar per tal que l'infant estigués més a prop de Déu.

A dalt, **Planimetria**
[ARRAGO, S.L.]

A l'esquerra, **Ara paleocristiana**. Fotografia Inventari Museu Municipal.

A la dreta, **Tomba antropomorfa** [Fotografia ARRAGO, S.L.]

A baix, **Fotografia**
de Josep Ponsa

Santa Maria l'Antiga, un temple romànic en creixement

El romànic s'identifica a tot Europa amb l'aparició del món feudal, caracteritzat per un pacte de protecció: els cavallers protegien els pagesos i eclesiàstics de la inseguretat imperant, els religiosos vetllaven per la salut de l'ànima i els pagesos s'encarregaven de mantenir-los a tots.

El Castell de Santiga i els seus cavallers

A Santa Maria l'Antiga, durant l'època feudal, hi van conviure dues nissagues importants de cavallers: els Canalies que vivien a l'actual Torreferrussa i els Santiga, constructors del primitiu castell.

El castell apareix documentat des del segle X i els seus propietaris van ser importants aristòcrates.

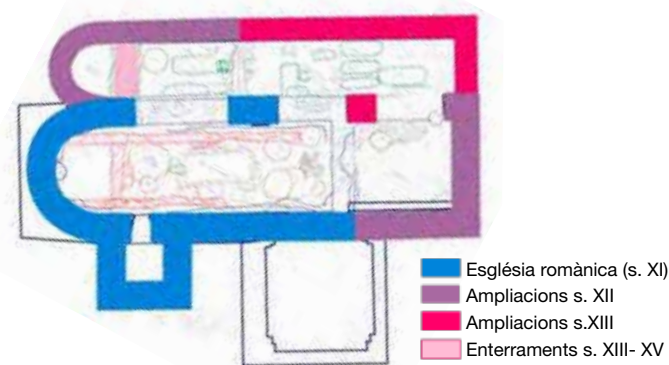
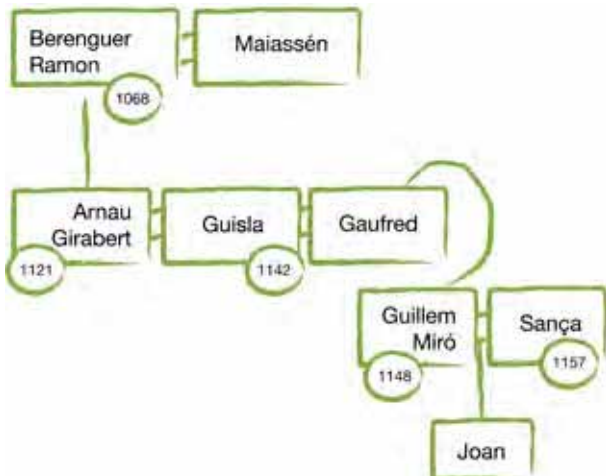
A Santiga, hi han passat cavallers com:

Arnau Geribert d'Antiga (s. XII), va ser l'últim cavaller de la nissaga dels Santiga. Al marge de la propietat de Santiga en tenia d'altres a diferents llocs del Vallès i era un dels nobles que seguia el comte de Barcelona. Ell va fortificar la masia atorgant-li la funció militar defensiva.

Marimón de Plegamans (s. XIII), propietari de Santiga per via hereditària, era lloctinent reial i formava part d'una influent família nobiliària de Palau.

Els Sentmenat (s. XIV), propietaris, no menys importants que els anteriors. Aquests obligaven els pagesos de les masies de Santiga a netejar el fossar del castell amb les seves eines, malgrat que la funció del castell ja no fos defensiva.

Arbre genealògic de la família Santiga

L'església romànica de Santiga

El romànic neix després d'una llarga etapa d'escassa activitat arquitectònica i resulta un moment d'experimentació. Les seves gruixudes parets són la conseqüència de l'invent de la volta de pedra per a substituir els sostres de fusta que cremaven fàcilment. Aquest nou sostre de pedra dotava el temple d'una marcada solemnitat però exigia parets gruixudes i baixes, amb poques finestres. Entre el segle XI i XII es van construir moltes esglésies, només a Catalunya n'hi ha catalogades més de 1.700.

L'església de Santiga va ser construïda al segle XI i pertany a l'estil romànic llombard. La seva estructura es componia d'una única nau amb una volta de canó sustentada per dos arcs torals, un campanar de torre adossat a la banda nord i un absis semicircular a l'est, actualment desaparegut.

La consagració realitzada l'any 1193, fa pensar en posteriors ampliacions dutes a terme entre els segles XII i XIII, com la construcció de la capella de Sant Joan i el posterior allargament d'aquesta i de la nau central.

A dalt a la dreta, **Planimetria** [ARRAGO, S.L.]

A baix esquerra, **Arbre genealògic de la família Santiga** [VILAGINÉS, J., Cavallers, pagesos i templers, Abadia de Montserrat i Ajuntament de Santa Perpètua]

A baix dreta, **xxxx** [xxx]

Santa Maria l'Antiga, un temple romànic en creixement

La vida als camps de Santiga

Al segle XII les cases dels pagesos guanyen en solidesa i confort donant lloc a l'aparició d'una nova tipologia d'edificació rural anomenada mas-torre. La pedra pren força protagonisme com a material de construcció i amb aquesta es realitzen construccions que imiten les torres d'un castell, amb un o dos pisos i sostre de fusta. El mas, el construïa el mateix pagès al camp o als nous centres d'hàbitat concentrat, com les sagreres i les noves viles urbanes. Eren cases per viure, voltades d'horts, corts, eres i pallers, amb les terres de conreu situades a distància. Cavallers, mossens i pagesos anaven construint un poble alhora que edificaven una nació.

Una troballa singular

D'aquest període destaca la troballa al subsòl de fragments procedents d'un únic plat, denominat pels experts taifor. Aquest plat, pintat amb verd i manganès andalusí, és de l'època Taifa (s. XI) i molt probablement va arribar a Santiga fruit de transaccions comercials a través dels musulmans de Lleida.

La plenitud de Santiga

Al llarg dels segles XVI-XVIII, l'església de Santiga agafarà la forma que li coneixem ara. A l'església s'hi adossaran d'altres edificacions amb usos diferents i l'entorn es modificarà fins assolir la forma actual. És el moment, també, de configuració del municipi de Santa Maria l'Antiga tal com la coneixem ara, envoltada d'edificacions annexes.

La modernització de Santiga

Després de superar uns segles XIV i XV en què les intervencions més importants van ser la construcció d'un panteó a la capella de

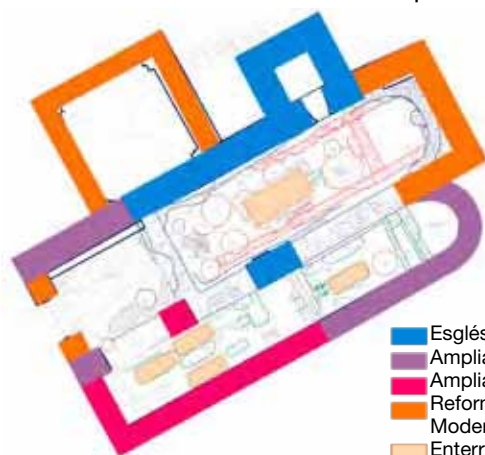
Sant Joan i l'obertura d'uns grans arcs a la paret romànica per a comunicar-se amb la nau nova, s'inicien tres segles de gran importància per a la construcció de la fisonomia de l'actual conjunt de Santiga.

ció de la capella del Sant Crist i la volta de canó de la nau lateral sud.

L'interior de l'església es vesteix amb diferents elements ornamentals com les pintures murals d'estil barroc a l'absis de la capella de Sant Joan i a la nau de migdia; el cor renaixentista decorat amb quatre capitells dels tetramorfs i una clau de volta decorada amb la imatge de la Mare de Déu de l'Heura. També és important en una església la pica d'aigua benedicada que a Santiga és del s. XVI.

Al segle XVI es reforma la nau principal construint l'absis trapezoïdal actual i la porta de l'entrada oest, en ús encara i marcada amb l'any de modificació al llindar: 1574.

Als segles XVII-XVIII correspon el sobrealtament del campanar, la construc-

- Església romànica (s. XI)
- Ampliacions s. XII
- Ampliacions s.XIII
- Reformes Època Moderna(s. XVI- XVIII)
- Enterraments d'Època Moderna (s. XVI- XVIII)

A l'esquerra, **Fotografia**
[ARRAGO, S.L.]

A baix, **Planimetria**
[ARRAGO, S.L.]

La plenitud de Santiga

Santiga, una joia del patrimoni cultural
p. 8

Pagesos i marquesos

L'entorn de Santiga també va evolucionar. El nucli de Santiga va dividir-se en dos barris que tenien la riera com a frontera natural, el barri de dalt i el de baix. Del primer era l'església, el castell, can Rector, can Barnola i un grapat de masies més, moltes desaparegudes avui dia. Del segon, can Sabau, Torreferrussa, can Maiol, can Llobet...

En aquests segles els diferents propietaris del castell i les seves terres van anar construint una gran hisenda de propietaris que no vivien a Santiga i només l'explotaven econòmicament. L'artífex principal d'aquests anys va ser Miquel de Salbà i Vallseca, que es transformaria en el propietari de les millors terres, els millors boscos i els drets de les aigües. Amb el seu fill, Miquel Salbà i Vallgornera (1613-1648), la propietat de Santiga va entrar en els circuits dels grans títols nobiliaris espanyols.

La rectoria i l'hostal de Santiga

L'any 1121 Arnau Geribert d'Antiga, va cedir com a rectoria, un mas amb un hort annex per tal que hi habités el mossèn. Aquesta rectoria és actualment la caseta enrunada del costat de l'església

Des del s. XV queda documentada l'existència d'un hostal adossat a l'església de Santiga. Al llarg del segle XVII aquest hostal va donar servei al camí reial de Barcelona a Sabadell. Com a l'època romana, Santa Maria l'Antiga continuava sent un lloc de pas important.

Una troballa singular

Destaca la troballa dels capitells de pedra, ubicats a sota el cor, decorats amb els tetramorfs, una representació iconogràfica dels 4 evangelistes.

El marquès de Vilanant

Miquel Salbà i Vallgornera (1613-1648) fou el primer marquès de Vilanant. Aquest va regentar la tresoreria de la Generalitat i va ser col·laborador directe del lloctinent de Catalunya, Joan Josep d'Àustria; formant part del comissionat per fixar les noves fronteres amb França a conseqüència del Tractat dels Pirineus, aconseguí rescatar per a Catalunya l'enclau de Lívia; també fou virrei de Mallorca. Va ser el responsable de transformar el castell en la masia fortificada que veiem avui dia.

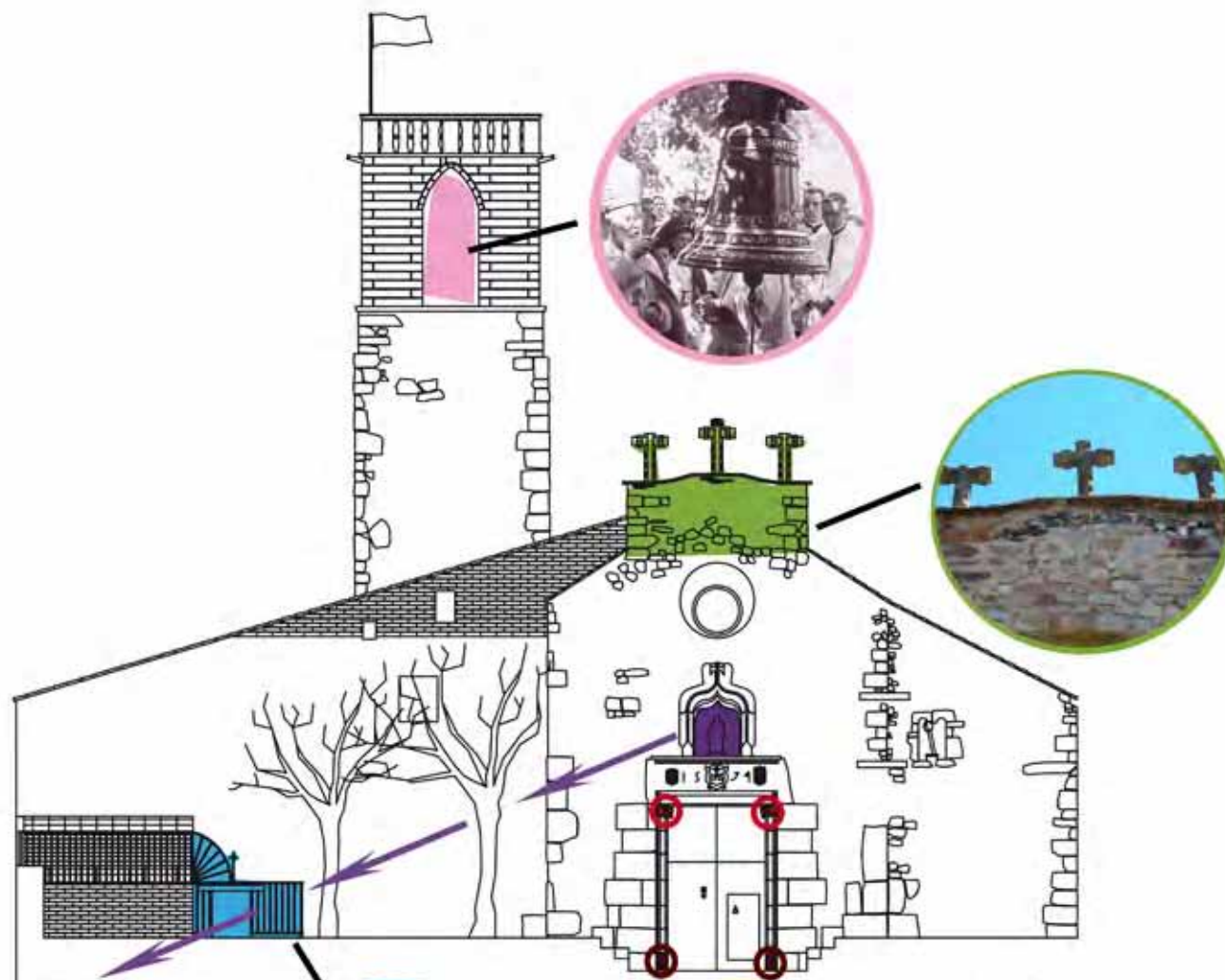
A dalt, **Fotografia** [Josep Ponsa]

A la dreta, **Escut heràldic de la família dels Vilanant.**

A baix i d'esquerra a dreta, **Sant Mateu (l'àngel), Sant Lluc (el bou), Sant Joan (l'àguila) i Sant Marc (el lleó)** [Fotografia: Josep Ponsa]

La religiositat a Santiga

En arribar a la porta principal de l'església de Santiga, trobem una façana d'estil renaixentista fruit de la consolidació d'una comunitat en expansió. Santiga havia arribat al seu millor moment socialment i econòmicament. L'enriquiment arquitectònic i ornamental que viu el temple i la construcció de les instal·lacions annexes (hostal i rectoria) és un reflex d'aquest creixement.

D'esquerra a dreta i de dalt a baix, la campana; les tres creus barroques; talla de pedra de la Mare de Déu de Santiga, realitzada per Vicenç Mas (Can Sabau) l'any 1955; el comunidor i elements decoratius: decoracions figuratives habituals en l'època i ornaments de petxines a la base de la porta. La petxina és un símbol de la Verge Maria i també dels peregrins del camí de Sant Jaume.

La religiositat a Santiga

El campanar

El campanar de l'església que veiem ara és el resultat d'afegir a l'antic campanar romànic una nova construcció més elevada en consonància a les reformes realitzades al conjunt de l'església. L'actual campana substitueix una anterior que va ser fosa, juntament amb la de Santa Perpètua, per a fer armament militar en temps de guerra. La nova campana va ser una donació que Joan Vila-Puig, la seva esposa Maria i d'altres devots van fer l'any 1955 al campanar de l'església santiguenca.

Les tres creus barroques

Les creus d'època barroca que llueixen al capdamunt de la façana principal són clarament una al·legoria del calvari. La creu central representa Jesucrist en la creu, acompanyat dels dos lladres que van ser executats amb ell.

Existeix la hipòtesi que les creus tindrien relació amb la representació del Via Crucis: A causa de la dificultat de pelegrinar a Terra Santa, el Papa Innocenci XI, l'any 1686 va concedir als franciscans el dret a reproduir a l'interior de les seves esglésies el

recorregut del Via Crucis. D'aquesta manera els peregrins podien fer-se perdonar els seus pecats sense haver d'anar a Terra Santa. L'any 1731 el Papa Climent XII, va estendre aquest privilegi a totes les esglésies. Aquestes havien de tenir una representació simbòlica de les 14 estacions o parades que va fer Jesucrist camí del calvari.

A l'interior de l'església s'han localitzat 9 creus pintades, a les quals cal sumar la imatge de Crist crucifixat i l'altar major (11 estacions). Les tres estacions que falten vindrien representades per les tres creus que llueixen al cap-

damunt de la façana. La creu central és una creu llatina, les laterals són creus anomenades tau, símbol dels franciscans.

El comunidor

El pati del cementiri conserva un comunidor del segle XVI. Aquesta construcció a l'aire lliure servia al sacerdot per a conjurar les tempestes i les pedregades (i les bruixes) amb oracions o exorcismes.

Elements decoratius

La portalada de l'església, presenta diferents elements decoratius tallats en pedra.

Un santuari dedicat a la Verge Maria

Mare de Déu de Santiga (1)

La talla original d'estil romànic, com gran part del patrimoni artístic de Santiga, va ser cremada a la foguera l'any 1936. La imatge que podem veure avui és una reproducció de l'original del s. XII, conservat a l'església de Santa Perpètua.

Mare de Déu de l'Heura (2)

Narcís Camós (1657) va explicar així la troballa de la imatge: "...Al voltant de l'any 1624, Jerònim Pagès va trobar una imatge i un Crist crucificat prop l'església de Santiga, els quals, passats uns dies, els va retornar on els havia trobat guiat, sembla ser, per unes veus que li parlaven en somnis. Arribat l'any 1624, Paula Puiggalí, va anar a buscar uns ous i prop d'una tàpia coberta d'heura, va trobar una imatge i se la va endur a casa. Estant els nens portant la imatge prop el riu (...), el nen de deu anys Agustí Puiggalí, essent època de sequera, li va dir a la imatge: Mare de Deu feu ploure! I aquell mateix dia va ploure. Temps després un tiet clergue (de Santiga) dels nens la va descobrir guardat en un arca i se la va endur a l'església."

Mare de Déu del Roser (3)

A Santiga va ser molt important la veneració d'aquesta mare de Déu i durant el s. XVII va disposar d'una confraria i una capella amb un altar dedicat a la seva devoció. El Papa Gregori XII va instituir la festa del Roser en commemoració de la victòria cristiana en la batalla de Lepant, el 1571. La llegenda diu que la mare de Deu del Roser va intercedir a favor dels cristians en la batalla i des d'aquella data les confrades en el seu honor s'hi van estendre.

1 / Talla de fusta de la Mare de Déu de Santiga, del segle XI.

2 / Imatge de la Mare de Déu de l'Heura trobada a Santiga entre les heures d'un marge.

3 / Talla de fusta del segle XVI de la Mare de Déu del Roser de Santiga, perduda l'any 1936.

La decadència de Santiga

A mitjan segle XIX Santa Maria l'Antiga ja no era un poble independent, l'hostal que havia donat vida a la plaça havia desaparegut i la rectoria n'ocupava el seu lloc. La gran propietat que s'havia forjat al llarg dels segles XVII i XVIII començava a donar signes d'estancament.

L'agregació de Santiga

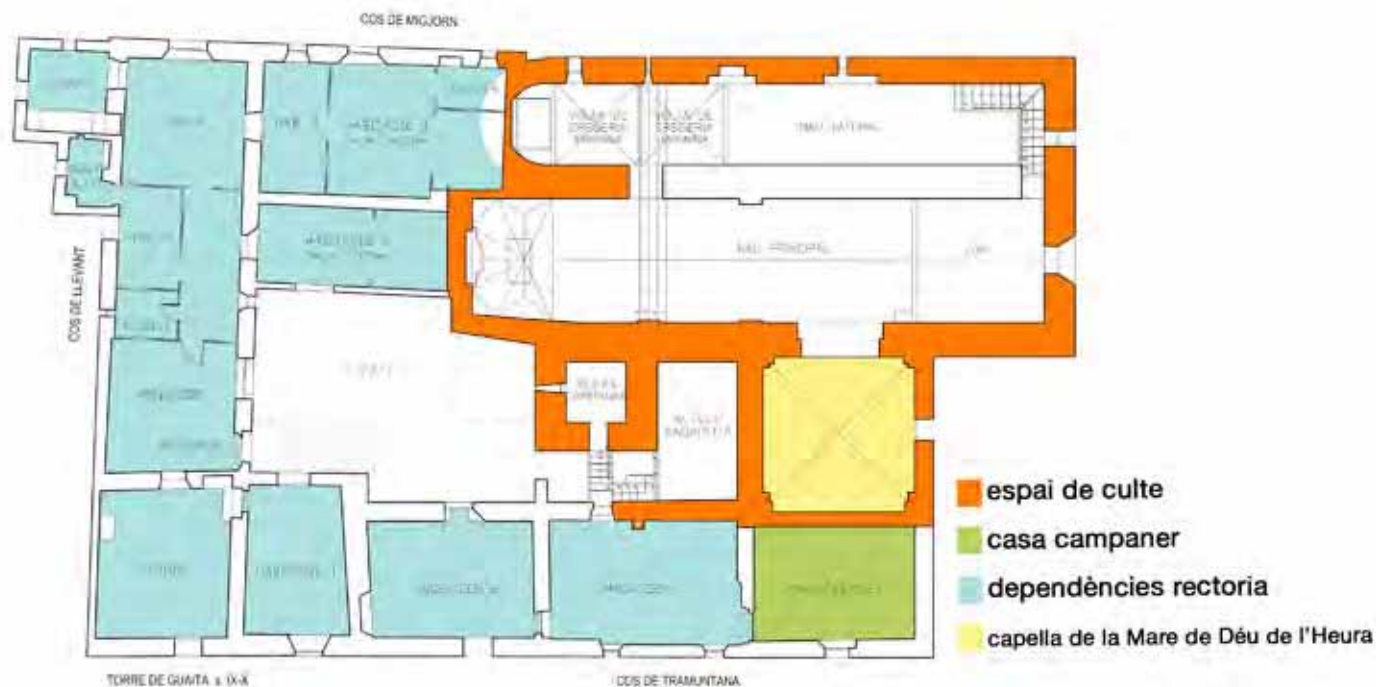
Cap a la meitat de 1836 el Govern Civil va ordenar l'agregació de municipis amb poca població a pobles veïns més grans. A Santa Maria l'Antiga, poc poblada en aquells anys, li corresponia incorporar-se a Santa Perpètua de Mogoda. Els santiaguencs van formar una comissió per a reclamar al governador civil la suspensió de l'ordre i van enviar dues instàncies (l'any 1837 i 1838) mostrant una clara oposició a l'annexió.

Cap d'aquestes instàncies va funcionar i l'any 1845 una nova llei d'ajuntaments va suprimir els municipis de menys de 30 famílies. A Santiga el 1845 només hi vivien 20 famílies, i l'única concessió que se'ls va atorgar va ser la tria del poble al qual s'haurien d'unir.

Els santiaguencs van demanar agregar-se a Sabadell, però

l'informe enviat per l'Ajuntament de Sabadell va recomanar la seva agregació a Santa Perpètua perquè Santiga era més a prop i la vinculació econòmica era més gran. Finalment el maig de 1847 el Butlletí Oficial de la Província de Barcelona va publicar el nou nomenclàtor dels pobles de la província i Santa Maria l'Antiga ja no hi figurava, formava part de Santa Perpètua de Mogoda.

A dalt, **Fotografia**
[Josep Ponsa]

La decadència de Santiga

Joan Pi, un mossèn restaurador

Pocs anys després de l'agregació a Santa Perpètua, arriba a Santiga mossèn Joan Pi i Alguer que s'hi estarà entre 1854 i 1858. A la seva arribada va trobar la casa de la rectoria gairebé inservible i l'església en estat ruïnós i sense ornamentació ni estris per fer missa.

La capella de la Mare de Deu de l'Heura es trobava en molt mal estat. I la casa rectoral unida a aquesta part del temple també estava caient. Mossèn Pi va aconseguir del bisbat 6.500 rals de billó" (1 pesseta eren 4 rals) i va iniciar la reedificació de la capella i de la part de la rectoria unida a l'església. Aquesta part recuperada de la rectoria va ser destinada a habitatge

del campaner que va deixar de cobrar el sou de 240 rals de billó a canvi de tenir allotjament gratuït.

Al temps que es recuperava tota aquesta estructura malmesa, mossèn Pi va fer la sagristia nova, va tornejar de nou la barana del cor i va comprar roba per omplir la sagristia i altres ornaments necessaris per al culte.

La fi dels nobles de Santiga

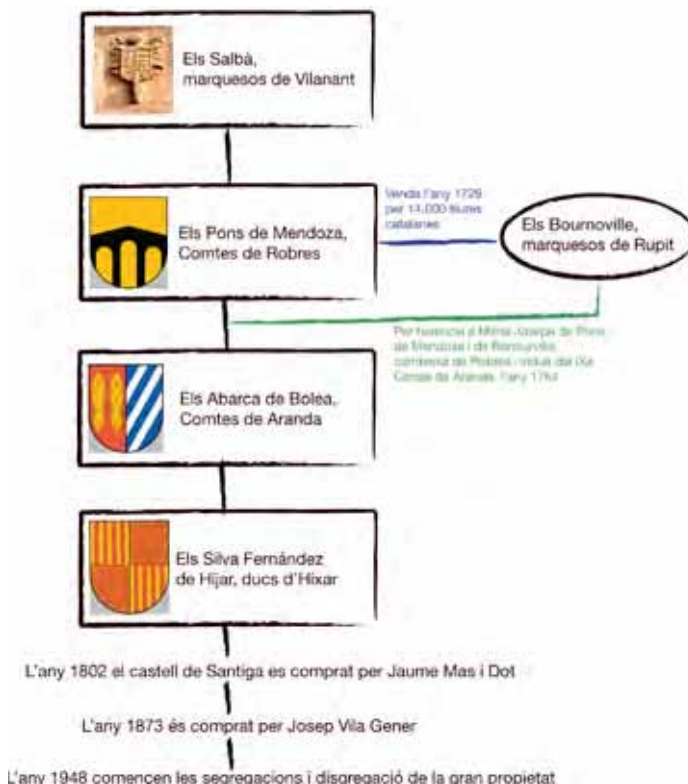
L'últim gran títol nobiliari propietari de Santiga va ser el duc d'Hijar, Pedro Fadrique Fernández de Hijar. Aquest havia rebut el patrimoni de Santiga del seu oncle Pedro Abarca de Bolea, comte d'Aranda, militar, polític i destacat personatge de la Il·lustració espanyola.

El seu nebot aragonès va rebre la seva herència com una benedicció destinada a alleugerir els seus deutes, tan abundants com les seves possessions. El 1802 va vendre les terres de Santiga i el castell a Jaume Mas, un català rendista resident a Madrid. El seu fill Santiago Mas Giró va deixar en morir el 1857 una bona quantitat de diners

Després de l'esforç de mossèn Pi no sabem quin manteniment s'hi va fer però el 1914 la casa rectoral es trobava novament en un estat deplorable. Ben entrat el segle XX la primera planta de la rectoria va ser condicionada per a habitatge del mossèn. Finalment aquest espai l'ocuparien uns masovers que a la part de sota tindrien magatzems i quadres.

per a les obres de millora de l'església que estava fent mossèn Pi.

A la seva mort, sense descendència, els administradors dels seus béns van vendre Santiga a la família Vila. L'Empar Vila va ser qui a partir de 1948 va començar a vendre en petites parcel·les les terres de Santiga, procés que s'acceleraria a partir dels anys 50. La terra havia deixat de ser la principal font de riquesa i aquella propietat, que havia trigat 800 anys en construir-se, va començar a disgregar-se i a canviar la seva raó productiva: noves cases rurals, granges, polígons industrials i fàbriques.

Una troballa singular

Al marge esquerre de la façana principal de l'església de Santiga s'hi troba el cementiri, format per 14 nínxols construïts a finals del segle XIX. El seu interior guarda les despulles de santiaguencs enterrats entre 1875 i 1928. La seva singularitat rau en el fet que aquesta estructura mortuòria és de les poques que es conserven del segle XIX i que dona a l'entrada de Santiga un aspecte romàntic.

A baix, **Plànol planta baixa conjunt eclesiàstic ss.XIX** [Planimetria: Jorge Ferreiro i Margarita Costa]

A baix, **Fotografia cementiri** [Fotografia ARRAGO, S.L.]

Al peu, **detall d'una fotografia de la façana** [Josep Ponsa]

Un futur per Santiga

Els masovers de Santiga

Al paratge natural s'hi uneix l'entorn monumental que va ser conservat al llarg del segle XX per dues famílies de masovers singulars. La formada pel Melitó i la Quimeta al llarg de la primera meitat del segle i la família Navarro a finals del segle XX.

Al llarg dels 62 anys que "els Melitons" van tenir cura de l'església i la rectoria van veure passar importants pintors que han immortalitzat el paisatge de Santiga. Un dels més famosos, en Joan Vila-Puig, fins hi tot va fer una estada de dos anys en companyia del Melitó i la Quimeta.

Els van ser presents durant la recuperació de l'església després de les malvestats de la guerra civil, i van gaudir de les tradicions seculars com la processó del Padró que reunia a veïns de Polinyà i Santa Perpètua; la benedicció del panet de Santa Prisca o la trobada Mariana del 1954 que va tornar a convertir Santiga en punt de concentració dels ciutadans dels pobles del voltant.

La segona família, clau en l'impuls de Santiga com espai cultural, va ser la família Navarro. En Josep Navarro i la seva dona Teresa Martínez, van impulsar la creació de l'Associació d'Amics de Santiga, un entitat cultural que va rebre el suport dels veïns de Santiga i de Santa Perpètua.

Associació Amics de Santiga

Al llarg dels darrers 25 anys, aquesta entitat ha desenvolupat una important tasca de dinamització a Santiga, donant un nou impuls a l'activitat cultural. La festa de l'arbre que reivindicava un Santiga verd i net, donaria pas a l'homenatge als poetes i a la creació de Mur dels sentiments. A tot això, hi ha seguit el Concurs de Pintura Ràpida de Santiga, els Concerts de Tardor i hi ha perdurat també l'Aplec sardanístic, iniciat l'any 1954.

En aquesta tasca de manteniment i dinamització de l'antic poble de Santa Maria l'Antiga, cal destacar les activitats desenvolupades pels membres del Grup Pro Arqueologia i Història de Santa Perpètua i l'historiador local Fermí Vinyals, que va fer de Santiga un dels principals objectes d'estudi.

Santiga ha esdevingut un espai simbòlic per a la població perpetuenca i sens dubte ha estat l'esforç ciutadà el que ha permès mantenir viu l'esperit de l'antic poble de Santa Maria l'Antiga.

El segle XXI ha de servir per a refer l'arquitectura d'aquest indret, els edificis que constitueixen el centre neuràlgic de tota aquesta activitat cultural i paisatgística per tal de garantir el gaudi d'aquest espai per a les futures generacions.

A dalt, **Reconstrucció virtual de l'absis de la capella de Sant Joan**[Jorge Ferrero]

A baix, **Pintura** [Alfons Guibern i Campreciós]

Santiga, un paratge natural a conservar

Situat al nord de la carretera de Sabadell a Santa Perpètua, entre la carena de la serra del camí del Padró i la serra del camí de la Salut, les funcions ecològiques i paisatgístiques de Santiga van més enllà d'aquest territori. Podem parlar d'un espai agroforestal, un mosaic amb activitat agrícola, zones boscoses de poca superfície forestal i indrets de verd natural associats a la influència de la riera de Santiga.

El valor natural de Santiga ha estat contrastat per diversos estudis i recerques. El Centre de Recerca Ecològica i Agroforestal (CREAF), vinculat a la Universitat Autònoma de Barcelona, va redactar l'any 2001 un estudi en què glossava la importància natural de la qual estem parlant. Els autors descrivien el paratge com "un espai agroforestal amb una agricultura consolidada amb parcel·les de més de 20 ha entre les quals es conserven espais forestals. Com a conseqüència d'aquesta diversitat d'hàbitats, la riquesa ornitològica és notable". La conclusió era evident: cal la conservació d'aquest indret que manté i combina la presència d'activitats agrícoles i forestals molt a prop

d'un nucli urbà, generant un alt grau de qualitat d'hàbitat ornitològic.

En aquest sentit, també destaca l'estudi del professor Oriol Nel·lo, que ja l'any 1996 considerava "prioritària la protecció d'aquesta zona com a àrea de migració i nidificació d'ocells, ja que s'ha observat la nidificació de la pràctica totalitat dels rapinyaries nocturns descrits al corredor prelitoral de Catalunya".

El conjunt d'estudis de la zona coincideixen a diagnosticar Santiga com l'espai més feble de la connexió de l'Espai Agroforestal de Llevant. Només cal considerar com la carretera de Sabadell a Santa Perpètua, perpendicular al relleu, i la xarxa de rieres actua com un "sedàs", per la qual cosa s'ha d'estar especialment atent per evitar el tancament de l'espai.

Per tal de conservar tots aquests valors naturals i agrícoles s'han impulsat des de l'Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda un seguit de figures de protecció des del punt de vista urbanístic i de protecció del sòl. D'aquestes destaca el Planejament de Santa Perpètua de Mogoda aprovat el 1996

que qualificava el paratge de Santiga com a: parc ecològic-paisatgístic (D4), zona de valor ecològic – paisatgístic (7.2) i zona de valor agrari (7.1).

Una nova figura urbanística de protecció del nucli històric rural i la totalitat del curs de la riera de Santiga va ser el Pla especial d'ordenació i protecció del medi rural de l'àrea de Santiga, aprovat el 22 de juny de 1999.

La pressió urbanística sobre el paratge de Santiga també s'ha fet sentir. El Text refós del Pla general de Santa Perpètua de Mogoda 1997-2001 que planificava l'evolució urbana de Santa Perpètua va ser denunciat pels propietaris de Santiga per considerar excessius els plantejaments proteccionistes municipals. La resolució de la justícia va ser favorable a la conservació de Santiga i el dictamen tècnic dels perïts judicials va posar de manifest la importància dels indicadors naturals d'aquest espai. Els indicadors avaluats feien referència a la diversitat i riquesa i les conclusions del dictamen sostingueren que l'elevada diversitat i les riqueses específiques obtingudes des del punt de vista ornitològic en la zona d'estudi

mostraven l'alt valor natural de l'àrea, tot i la fragmentació de l'hàbitat. Per tant calia fer un esforç per evitar que desapareguessin els fragments madurs de gran valor natural, com ara són els boscos de ribera que serveixen com a potenciadors de la recuperació mediambiental. Per tot plegat els tècnics judicials afirmaven que la zona d'estudi tenia un valor natural elevat, molt superior al que té una zona estrictament agrària o estrictament urbana.

Atenent a les conclusions d'aquest dictamen, el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya va dictar sentència a favor de les qualificacions urbanístiques del Pla i per tant, el sòl urbanitzable de Santiga va transformar-se definitivament en sòl no urbanitzable i amb un grau elevat de protecció. D'aquesta manera la justícia confirmava allò que tots els perpetuencs i perpetuenques coneixem: que l'antic poble de Santa Maria l'Antiga aplega un dels indrets naturals més interessants d'aquesta zona del Vallès.

Santiga, un camí de connexions naturals

L'espai agroforestal de Santiga forma part del corredor ecològic-paisatgístic que discorre entre Sant Llorenç del Munt i l'àmbit de Sant Mateu-Cellecs de la serralada Prelitoral. El curs fluvial, la varietat de vegetació de ribera i la composició del mosaic agrícola i forestal de la zona li confereix una importància cabdal com a corredor ecològic i paisatgístic, que comunica biològicament els dos espais.

Les funcions d'un corredor ecològic es centren en la connectivitat, definida com una propietat del paisatge que fa possible que els organismes es desplacin entre els diversos ecosistemes, hàbitats i comunitats. Per exemple, cada any es veuen passar dues o tres famílies de porcs senglars pel paratge de Santiga a la recerca de nou aliment des de la serra Prelitoral fins a Sant Llorenç. I no són els únics que ho fan.

La connectivitat no tan sols afavoreix el moviment d'espècies animals, sinó també d'espècies vegetals a partir de les seves llavors.

La millora en la conservació dels diferents hàbitats i ecosistemes està directament relacionada amb el temps de permanència d'una espècie en el paratge i per tant, de l'augment de la biodiversitat.

Els paisatges heterogenis (zona de riera, boscos, agrícoles...) són més rics des del punt de vista de la biodiversitat ja que donen aixopluc a espècies diverses. Així mateix són més resistents als canvis i impactes i per tant poden adaptar-se millor al canvi climàtic.

Al terme municipal de Santa Perpètua existeix un altre espai natural singular, Santa Maria de Gallecs, l'espai rural de Gallecs. Ocupa una superfície de 121 ha i a l'octubre de 2009 va ser inclòs en el Pla d'espais d'interès natural per la Generalitat de Catalunya com a un espai amb valors i usos reconeguts i protegits. També forma part de la Xarxa Natura 2000 que valora l'espai com a zona d'especial protecció per a les aus (ZEPA).

Davant l'existència d'aquests dos espais d'interès ecològic i paisatgístic dins del terme municipal de Santa Perpètua, l'Ajuntament es planteja enllaçar els dos espais naturals: el paratge de Santiga dins de l'espai agroforestal i el PEIN de Gallecs. Ambdós espais poden ser connectats mitjançant una franja verda urbana que faci de corredor verd urbà (parc Central, parc dels Ametllers, bosc de la Granja, parc lineal, parc del Calderí i Parc d'Europa). Aquest element, a més de la seva funció lúdica i d'esbarjo per a la població, pot significar un increment considerable de la biodiversitat en l'espai urbà i millorar la relació entre els dos espais naturals del nostre municipi.

En el plànol es pot observar la continuïtat verda urbana proposada entre ambdós espais de gran valor natural: Santiga i Gallecs.

El paisatge de Santiga forma part de la cultura i del patrimoni natural de Santa Perpètua de Mogoda. És un valor a protegir i conservar tot i que ha estat fortament antropitzat a causa de la proximitat als dos nuclis de població (Santa Perpètua, 2 Km i Sabadell, 6 Km) i d'una llarga tradició d'ús de les seves terres en benefici dels humans que l'habiten.

NOM PLANTES

Elements naturals de Santiga

El territori de Santiga forma part d'allò que els tècnics denominen espais periurbans de la conurbació de Barcelona, una terminologia encunyada l'any 1979 de la mà de Folch, Mesalles i Camarasa en el seu estudi realitzat per a la Corporació Metropolitana de Barcelona, titulat el Patrimoni Natural de la comarca de Barcelona y su entorno inmediato y las medidas necesarias para su protección y conservación. Aquests espais periurbans no eren altra cosa que la franja de territoris verds al voltant de la capital, ja fossin agrícoles o forestals, que restaven pendents d'urbanitzar; en

proliferació de diverses activitats fora d'ús que hores d'ara estan en mans de la disciplina urbanística municipal. Aquests impactes, li confereixen a l'espai una manca d'esplendor.

Finalment, la carretera de Sabadell (B-140) que talla el territori santi guenc pel mig, representa un element distorsionador que fragmenta el territori. Per això i per a reforçar el connector s'han millorat els entorns més immediats tal com és la devesa dels plataners de Santiga.

Malgrat els inconvenients de la història com van ser l'agregació forçada a Santa Perpètua de Mogoda, el procés d'industrialització o l'existència d'activitats no adients amb el paisatge, la configuració del paisatge actual és genuïnament vallesà, fruit de l'acció de l'home. El treball i l'activitat dels pagesos ha permès conservar els camps, els camins, els boscos, els pous i totes les infraestructures rurals.

El perfil del paisatge de Santiga ofereix la visió d'un cert nombre de bosquets formats bàsicament de pins amb un sotabosc d'herbassar, generalment pobre en riquesa i diversitat vegetal. Són el resultat de l'activitat forestal local d'un temps passat en què el negoci de la fusta donava un rendiment als pagesos de la zona. Avui dia, el rendiment econòmic és quasi nul però el valor fonamental d'aquests petits boscos de 2 a 3 ha cadascun és l'ecològic i paisatgístic.

La naturalitat, però, empeny en l'actual territori protegit i es poden observar el creixement d'alzines i roures a la perifèria dels boscos de pinar. Això millora l'evolució dels bosquets cap a un estat més madur a bosc mediterrani. Malaurada-

ment, no tota l'evolució és positiva i també podem constatar el retrocés d'espècies arbòries típiques. És el cas de l'espècie *Ulmus minor* (om) abundant en la vegetació del torrents del Morts que ha anat desapareixent progressivament a causa de la grafiosi (malaltia de l'om). Actualment només ens en resta algun exemplar dispers.

La importància dels boscos humanitzats de la zona del Vallès és un tret distintiu que s'hauria de conservar per mantenir la qualitat paisatgística de la zona.

definitiva, terra agrícola, rieres o espais amb valor natural, caracteritzats per una forta humanització i, per tant, una forta pressió urbanística.

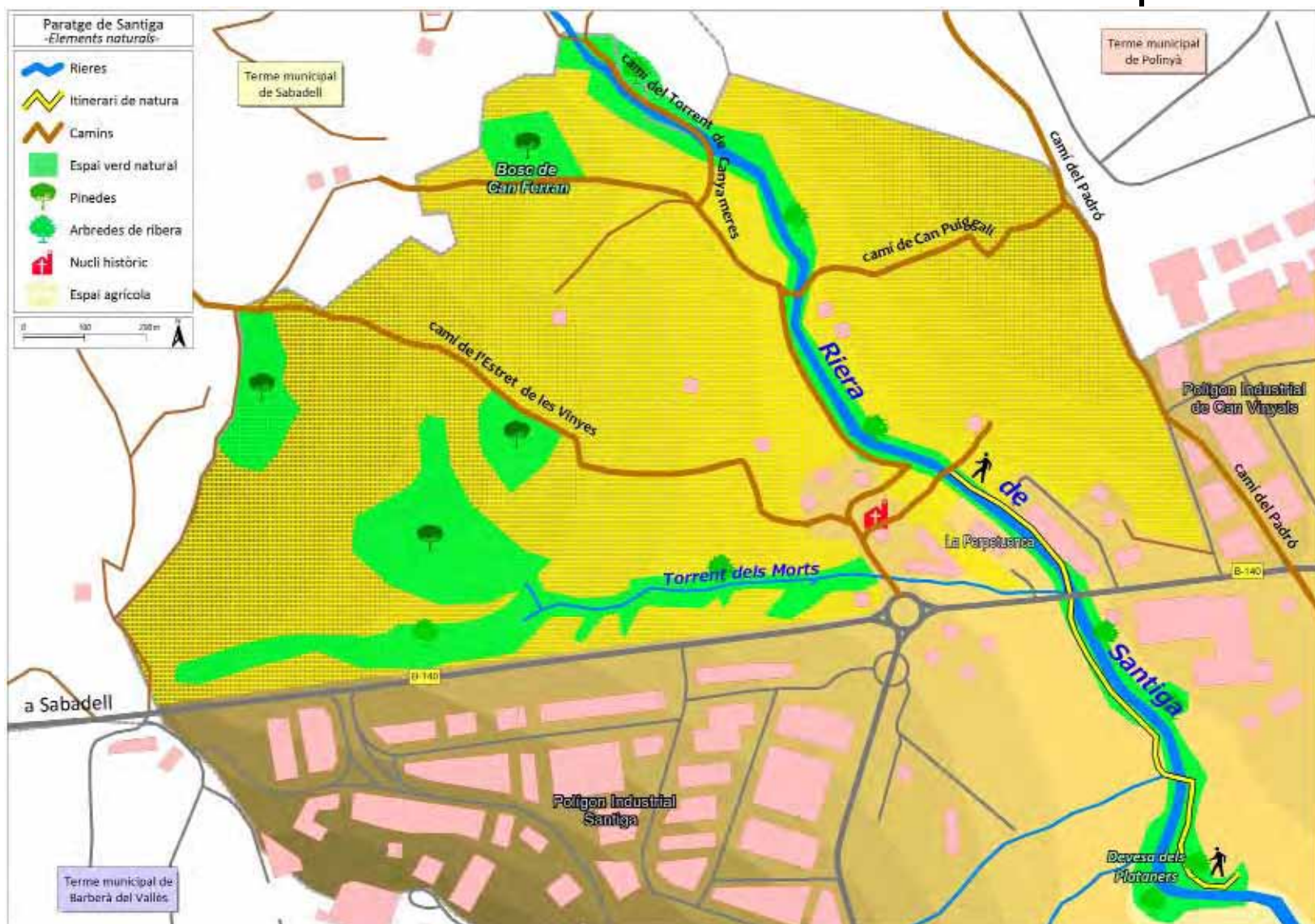
L'acció de l'home també s'ha fet notar en aquest indret, tant des del punt de vista del lleure (Itineraris del Vallès Natural, Xarxa Bici Vallès Natural) amb itineraris senyalitzats i camins rurals, com des del punt de vista de l'impacte paisatgístic per la

Elements naturals de Santiga

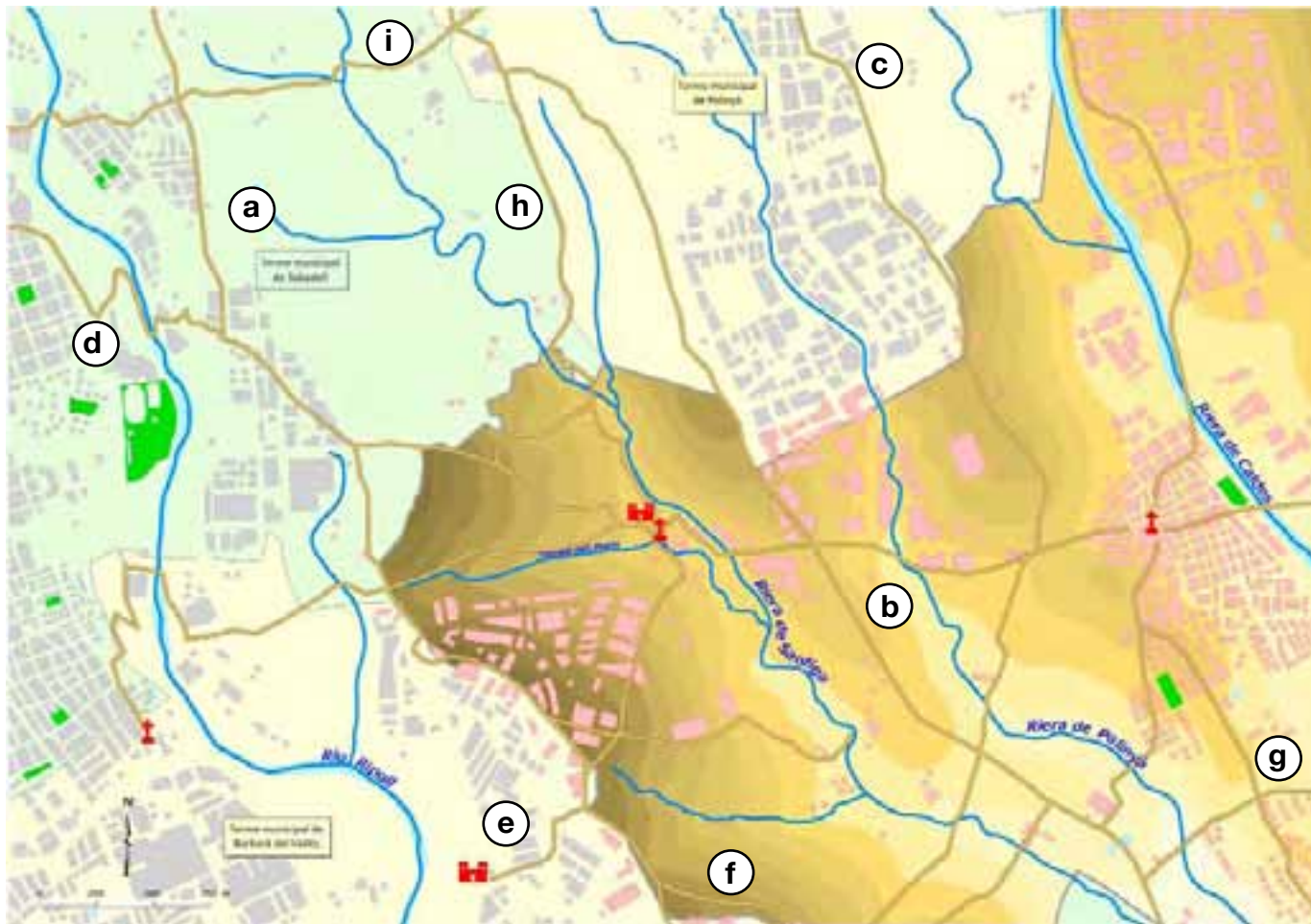
Santiga, un paratge natural a conservar
p. 18

Camins, els connectors humans

Els camins rurals i camins rals han estat al llarg de la història els espais de connexió entre els pobles, tant és així que avui en dia es conserven com a patrimoni natural. El Pla director de Santiga elaborat per Margarita Costa el 2008, a instàncies de la Generalitat de Catalunya, va realitzar un estudi històric de resultes del qual van ser identificats un total de nou camins històrics que comunicaven Santiga amb els pobles dels voltants.

Camins de nord a sud

- a) Camí de la Salut, del Santuari de la Salut de Sabadell a la serra de la Salut de Barberà del Vallès. Segons l'Associació d'Amics dels Camins Ramaders, aquest trajecte és camí ramader i forma part de la carrerada que, per can Catafau, s'enfila cap a Moià i Alpens fins a les muntanyes de la Molina o de Núria.
- b) Camí del Padró o del Pedró. Comunica amb Polinyà
- c) Camí antic de Polinyà a Santa Perpètua. Comunica amb Polinyà però un ramal cap a ponent comunicava amb Ripollet i St. Cugat.

La majoria d'aquests camins tradicionals són visibles no només en el mapa, sinó també al territori, malgrat haver estat en molts casos sobrepassats per les actuals vies de comunicació. Tot i així, l'actual Santiga permet l'elaboració d'uns itineraris a peu, en bicicleta o a cavall que facin més fàcil el descobriment dels racons més amagats.

Camins d'est a oest

- d) Camí vell de Santa Perpètua a Sabadell. Comunica Sabadell amb Santa Perpètua de Mogoda, passant pel nucli històric de Santa Maria l'Antiga, deixant el castell i el nucli de l'església a la seva banda nord. La documentació dels segles XVI i XVII en parlen com del camí ral a Sabadell.
- e) Camí del castell de Barberà
- f) Camí de Santa Perpètua a Santa Maria de Barberà, també conegut com el camí de Montcada.
- g) Camí de Ripollet a Mollet
- h) Camí de Can Ferran i Camí de Can Lletget
- i) Camí vell de Sabadell a Polinyà. Travessava la riera de Santiga pel nord i representa un traçat important ja que s'identifica com un dels trams de l'antiga Via Augusta romana.

Itineraris, gaudir de la natura més propera

Santiga, un paratge natural a conservar
p. 20

Per gaudir d'aquests camins i del paisatge van idear-se els itineraris de natura. De fet als boscos de Santiga es va realitzar el primer itinerari de natura, la primera experiència d'educació ambiental de Catalunya. Recollit en el document titulat Estratègia catalana d'educació ambiental, l'itinerari de Santiga va ser l'encàrrec d'una empresa de promoció immobiliària fet al Departament d'Ecologia de la Universitat Autònoma de Barcelona que dirigia aleshores el doctor Jaume Terradas.

L'encàrrec consistia en la realització d'un estudi sobre les possibilitats d'ús d'un petit bosc residual proper a Sabadell i Barberà del Vallès, dins del territori històric de Santiga.

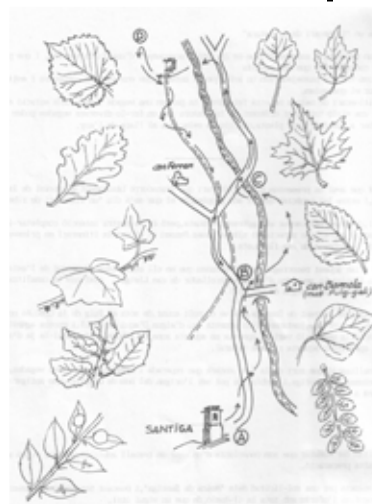
A causa de la fragilitat del paratge es va desaconsellar la utilització recreativa de la zona central del bosquet i en canvi es va recomanar l'ús pedagògic i per tant es desenvolupà un itinerari. Fins i tot es proposà una escola de natura que no es va desenvolupar.

L'itinerari es va difondre en els mitjans de comunicació i el paratge va ser visitat per moltes escoles. També va servir per desenvolupar una publicació més seriosa sobre l'educació ambiental a Catalunya

El recorregut de l'itinerari s'iniciava a Can Llobateres a Sabadell (ermita de la Salut) i finalitzava al Castell de Barberà i els boscos de Santiga. Com a elements descriptius hi havia un recull de la vegetació. Posteriorment es va deixar fora de servei l'itinerari de Santiga.

L'any 1985, coincidint amb la segona Festa de l'Arbre, membres del centre d'esplai El Refugi van elaborar un itinerari de natura que transcorria bàsicament al costat de la riera de Santiga, i van descriure les espècies arbòries que li són pròpies.

La Regidoria de Medi Ambient de Santa Perpètua fa anys que va dissenyar un itinerari fins a Santiga des del nucli urbà, però no ha estat fins ara que l'Ajuntament ha reprès la tasca de recuperació, tot redactant un projecte de restauració de l'itinerari. Ha estat a finals de 2009 que s'ha executat el primer tram darrere la Cooperativa La Perpetuenca que connectarà per sota la carretera de Sabadell amb la devesa del Plataners. Es tracta d'un itinerari de natura que es pot recórrer a peu o en bicicleta. Cal descobrir-lo per gaudir d'una estona de pau entre natura.

A baix esquerra, **Croquis primer itinerari natura**, difós al llibre *Ecologia i educació ambiental* (1979) J. Terradas

A dalt, **Croquis itinerari** [elaborat pel Centre d'Esplai Refugi l'a ny 1984]

A baix dreta, **Camps de Santiga** [Joan Aran]

Els cursos fluvials

El riu Ripoll per la banda de ponent i la riera de Caldes per la banda de llevant representen els límits físics de la vall de Santiga. Per la part central discorren dues rieres principals que s'unien a l'alçada del pla de Can Roca, al costat de la urbanització de la Florida: la riera de Santiga i la riera de Polinyà. Per la banda nord, la riera de Caldes rep el torrent de Ca n'Oller i la riera de Polinyà, el torrent de Can Rovira. La riera de Santiga, que circula pel bell mig del paratge, també ha estat denominada de Canalies o riera Seca, recull l'aigua de dos torrents; el torrent dels Morts prop del nucli històric de Santiga i el torrent de Salzies a l'alçada de can Maiol. Malgrat l'explotació dels aqüífers que fan indústries i pagesos i el creixement demogràfic, l'abundància d'aigua fa de Santiga un santuari hídric.

L'aigua li confereix una abundant vegetació de ribera amb un grau de cobertura del 50 al 75% segons els trams, la qual cosa té com a conseqüència directa la transformació de la zona en un refugi de fauna important, sobretot d'avifauna. En aquest sentit es va publicar al 2007, el quadern d'indicadors de sostenibilitat de Santa Perpètua on es posava en relleu l'evolució positiva de la població d'avifauna (picot verd, abellerols, cogullades) i d'insectes (papa-

lones reina i espiadimonis) com a indicadors de la qualitat de les arbredes fluvials i de la qualitat de l'aigua de les rieres.

L'estudi "l'avaluació de la qualitat de l'ecosistema de ribera de la riera de Santiga" (1999) feia referència a la salut de la riera avaluant el QBR (índex ràpid per a l'avaluació dels ecosistemes de ribera). El resultat va ser que aigües amunt la qualitat del bosc de ribera era bona i que es degradava a causa de la manca d'aigua i de les estructures que alteraven el canal fluvial. Cal tenir present que aigües amunt, la riera es canalitza amb una mina que desemboca en la bassa de la plaça de Santiga. La mina rega l'horticultura de la zona fonamentada en el conreu de la mongeta del ganxet (típica del Vallès).

A causa de la captació d'aigua per al reg, la funcionalitat hídrica de la riera de Santiga és la típica d'un torrent: poca aigua o gens en el curs fluvial a l'estiu que quasi no permet el desenvolupament permanent dels petits invertebrats.

Hores d'ara i amb la tècnica d'anàlisi desenvolupada pel Projecte Rius, s'ha valorat la qualitat de la riera de Santiga darrere de la Cooperativa La Perpetuenca i els resultats apunten a una qualitat BONA (puntuació 2), segons l'anàlisi de l'índex de macroinvertebrats de l'aigua que valora de l'1 a 5, essent l'1 la màxima qualitat.

A dalt, **Bassa de Santiga**
[Josep Ponsa]

A baix, **Riera de Santiga**
[Joan Aran]

Els altres habitants de Santiga: flora i fauna

Santiga es troba a la perifèria de la franja ecotò –marge- existent tot al llarg de la base de la serra Prelitoral. És per això que les taques de bosc que s'hi troben són els últims reductes d'aquestes característiques per a moltes espècies d'animals forestals que trobem al llarg d'una línia recta imaginària que va des de la serra Prelitoral a la Litoral. Al nord de Santiga, hi trobem aquest equilibri bosc-camp ben constituït i amb porcions de bosc extenses i molt ben connectades entre si, mentre que riera avall i al sud de la carretera de Sabadell, el paisatge s'obre, trobant-hi camp obert amb interessants arbredes i tanques arbustives, fins arribar a un gran ginestar entre el terme municipal de Santa Perpètua i Montcada i Reixach.

Bestioles forestals i de riu

Moltes són les espècies animals que trobem als boscos de Santiga i a les diferents arbredes fluvials. Pel que fa als ocells, destaca la nidificació des de fa 4 anys de l'astor, una gran au rapinyaire forestal que havia desaparegut com a nidificant durant força anys. Per bé que nidifica just fora del terme municipi-

pal, Santiga és una unitat paisatgística que va més enllà de les divisions administratives. En aquest sentit s'han observat diferents espècies de rapinyaires fruit de l'alliberament dels mateixos per part del Centre de Recuperació de Rapinyaires de Torreferrussa, localitzat en el municipi. A l'astor, un espectacular ocell, l'acompanya tot un exèrcit d'ocells menors: el picot verd, el picot garser gros, l'oriol, el mussol banyut, el xot, el gamarús, la merla, el pit-roig, el cargolet, el tallarol de casquet i el capnegre, les mallerengues (blava, carbonera, emplomallada i cuallarga) i el bruel, entre altres, dominen per la seva abundància, tot i que per detectar-los sovint és més útil parar bé l'orella i escoltar els seus bonics cants i reclams. També cal fer menció del rossinyol bord, que abunda a les obagues més ombrívols i humides, igual que el rossinyol comú.

Pel que fa als mamífers, destaca la població de carnívors, que al seu torn ens indica que la resta de la xarxa tròfica està ben estructurada, ja que abunden les preses. Hem trobat 3 territoris de teixó, 2 de guineu, i diversos de fagina, tot i que el carnívor que abunda més és la geneta i sobretot la mostela. També s'ha detectat el rar gat salvatge.

A part dels carnívors a l'arbreda fluvial és molt habitual la rata cellarda, a la qual observem els capvespres baixant dels seus dormidors a les copes dels pollancre i els roures.

Ratolins mediterranis i de bosc fan companyia a eriçons

clars i conills, tots ells ben esguardats pel silenciós vol dels ratpenats, ben representats a Santiga amb la ratapinyada pigmea, el ratpenat de vores clares i el ratpenat de graner.

Els amfibis de l'entorn de la riera de Santiga destaquen per la seva adaptació a la temporalitat de la làmina d'aigua. Salamandres i tritons palmats trien safareigs, basses de reg i fondes basses gairebé permanents per reproduir-se, tal i com ho fan també la reineta, la granota verda comuna, el tòtil, el gripau corredor o el gripauet. No cal ni fer esment de l'enorme importància que tenen aquests punts d'aigua més temporals per a la comunitat d'amfibis, així com per les diferents espècies d'invertebrats aquàtics existents, entre els quals destaquen els escarabats aquàtics, els escorpins d'aigua i les libèl·lules, representades a Santiga per ni més ni menys que 18 espècies. A l'entorn de la riera de Santiga també és habitual trobar-hi la serp de collar, tant associada a cursos d'aigua i depredadora de larves de libèl·lula, capgrossos i tota mena d'altres invertebrats.

Altres invertebrats destacats de Santiga són les papallones, ja que la diversitat d'hàbitats que hi trobem dona lloc a una rica població de més de 50 espècies diürnes o ropalòcers, la majoria de les quals dependents de la conservació de les tanques arbustives.

A dalt esquerra, **Dibuix Astor** [Elon Howard Eaton i Louis Agassiz Fuertes]

A dalt dreta, **Granota verda comuna** [Christian Fischer]

A baix dreta, **xxxx** [Joan Aran]

Els altres habitants de Santiga: flora i fauna

Aus viatgeres

Aproximadament la meitat de les espècies d'aus inventariades a Santiga són migradores. Això és així per llur privilegiada situació al centre de la plana del Vallès. Moltes aus utilitzen com a referència per a migrar les serres litorals catalanes i la plana del Vallès, ja que aquestes unitats de relleu discorren paral·leles a la costa. De totes aquestes espècies migradores moltes s'aturen a Santiga. Cal fer esment del còlit gris, el bitxac rogenic, la cuereta groga, el mosquiter de passa, el mastegatxex o el capsigrany. També destaquen creuant els cels de Santiga aus rapinyaires migradores com l'àguila marcenca, la calçada o l'arpella vulgar. Per afavorir les aturades migratòries d'aquestes aus, cal evitar la segmentació d'arbredes, la desaparició de tanques arbustives i la reducció del nombre de troncs, així com conservar l'actual superfície agrícola. De no ser així, aquestes espècies deixarien d'utilitzar la zona per a fer-hi escala durant llur migració.

Bestioles de secà

Diverses espècies d'aus utilitzen aquestes extensions de graminies artificials com a substitut de les antigues deveses existents al Vallès. La rotació camps conreats - camps no conreats és el mecanisme ecològic equilibrador d'aquesta mena d'hàbitats. Els animals que hi viuen estan perfectament adaptats a les condicions ecològiques estepàries que hi trobem. Entre els ocells nidificants destaca la perdiu roja, la cogullada i el siboc. El mussol comú i els xoriguers són les aus rapinyaires més destacables d'aquest hàbitat.

Pel que fa als mamífers trobem moltes de les espècies comentades pel bosc, que recorren les vores dels camps cercant aliment. Tot i així els conills, les mosteles, els ratolins de bosc i els talpons comuns, són els més representatius.

Els rèptils troben aquí condicions òptimes per viure, especialment la sargantana ibèrica, el sargantaner gros, la serp verda. Els únics amfibis que sobreviuen en aquest ambient són els gripaus corredors, que es reproduïxen i creixen ràpidament a les basses de pluja que queden a les roderes dels camins.

A dalt, **Santiga**
[Josep Ponsa]

A baix, **Sargantana ibèrica**
[Benutzer:Janekpfeifer]

Els altres habitants de Santiga: flora i fauna

La diversitat d'hàbitats de Santiga està íntimament vinculada a una gran diversitat botànica. L'evolució del paisatge i la presència de microclimes com les fondalades fluvials, propicia una diversitat de plantes molt més elevada que si ens trobéssim en un bosc mediterrani continu.

Per la seva importància cal destacar dos hàbitats per damunt dels altres: el bosc mediterrani –dominat per l'alzina i els pins pinyers i blancs- i l'arbreda fluvial o bosc de galeria –dominat pel pollancre, l'om, el plàtan i l'àlber..

Arbreda fluvial

Bàsicament trobem aquest hàbitat tot al llarg de la riera de Santiga i als seus petits afluents, com el torrent dels Morts. Les espècies dominants i representatives són les següents:

Arbres: plàtan, pollancre, trèmol, àlber, roure, om, figuera i alzina.

Arbusts i lianes: saüc, arítjol, galzeran, heura, esparreguera, esbarzer.

Plantes: cua de cavall, jonc, llentia d'aigua, polipodi, falgueira, lligabosc, sarriassa, canya.

Bosc mediterrani

Bàsicament trobem bosc mediterrani ben constituït al sector sud-occidental, amb la següent comunitat botànica:

Arbres: alzina, roure, pi blanc, pi pinyer.

Arbustos: arboç, romaní, saüc, arítjol, galzeran, heura, esparreguera, esbarzer, garric, marfull, arç blanc.

Plantes: molsa, milamors, ortiga major, falzia negra, estepa blanca, corones de frare, caps d'ase, all blanc, bruc d'hivern.

A dalt, **Plataners** [David Camarena]

A baix, **Roures** [David Camarena]

Cultura i tradicions

Després de 2000 anys de creació de patrimoni cultural, natural, històric... els homes i dones de Santiga han donat forma a un entorn propici per a les celebracions comunitàries de tot tipus. S'hi han realitzat activitats religioses, culturals, naturalistes i, fins i tot, esotèriques, si donem per certa la notícia de la realització a finals del s. XIX d'una reunió -un aquelarre- de bruixes barcelonines a la plaça de Santiga (ens ho va explicar en Vicenç Altaió).

Santa Prisca

Seguint el curs de l'any, la primera celebració que arriba a Santiga és la Festivitat de Santa Prisca, una jove de tretze anys executada a Roma un 18 de gener per no renunciar a les seves creences religioses. Aquest dia es commemorava a Santiga amb la missa corresponent en el seu honor i la benedicció d'uns panets repartits a la sortida de l'església a

tots els assistents. Els panets, fets amb la farina donada pels pagesos de Santiga, sembla que són una petició a les forces de la natura per mitjà de santa Prisca, per tal de protegir els sembrats de cereals que tot just naixien aquells dies. La tradició manava conservar aquell panet a casa per tal de guanyar la protecció contra els llamps durant tot l'any.

L'única referència històrica a aquest costum es troba en un document de 1790. En aquell temps, a la parròquia de Santa Maria l'Antiga s'acostumava a fer caritat de pa beneït als pobres el segon dia de Pasqua de Resurrecció (dilluns de Pasqua de Pentecosta) per tal que Deu "socorres en certa

necessitat amb pluja als fruits de la terra". En el segle XVIII hi havien acudit més de mil persones ocasionant "gran quantitat d'escàndols i tumults", segons manifestava el batlle de Santiga. Per aquesta raó i durant tres anys, la caritat va traslladar-se al dia de la Santa Creu de Maig. La celebració aquells anys va transcórrer amb molta quietud i sense escàndols, però, va tenir unes conseqüències inesperades: uns anys de collites escasses. Els parroquians van atribuir les males collites al canvi de data i el 1789 van tornar a fer la celebració el segon dia de Pasqua, van repetir-se els problemes de seguretat i la festa va decaure.

No hi ha constància documental de quan va començar a celebrar-se aquest acte al gener, la diada de santa Prisca, però podem aventurar algun moment del segle XIX com el de represa d'aquesta antiga tradició que Amics de Santiga i l'Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda van reincorporar al calendari festiu de Santiga, l'any 2008.

Organitza: Associació d'Amics de Santiga i Ajuntament de Santa Perpètua

Data: Cap de setmana posterior al 18 de gener

El segle XX, però, va aportar el gruix dels actes culturals que acull el paratge, començant per la Festa Major. L'arxiu municipal conserva l'auster programa de l'any 1918 que manifestava el desig de renovar aquesta festa. Amb aquesta finalitat aquell any varen contractar la "renomada Banda La Lira Ripolletense" per amenitzar els actes de la festa. "Així com en anys enrera -deia el programa- els contribuents no podien refrescar, aquest any si Deu vol no solament hi haurà begudes, sinó que hi haurà també cuixes de pollastre per a poder menjar". La festa durava de les quatre de la tarda a les 12 de la nit. Malgrat els esforços, l'intent no va reeixir, engolida la festa de Santiga per la més potent de Santa Perpètua de Mogoda. La segona meitat del segle XX veurà néixer noves iniciatives culturals, fruit del nou model de societat que s'anava creant amb una creixent vinculació dels perpetuencs cap al seu espai de Santiga.

A dalt, **Santa Prisca**
[xx]

Cartell Santa Prisca
[xxxx]

L'Aplec de Santiga, des de 1954

Nascut com Aplec Marià a Ntra. Sra. de Santiga a redós de la commemoració aquell 1954 de l'Any Marià per part de l'Església Catòlica. Santiga va ser a finals del s. XIX i al llarg de bona part del segle XX, un espai on anaven en processó els veïns de Santiga, Polinyà o Barberà del Vallès, a demanar, sobretot, pluja pels assedegats camps vallesans. L'Aplec de Santiga, amb els anys i la secularització de la societat, ha anat definint-se com un esdeveniment sardanístic de primer ordre que aplega públics de tot Catalunya.

Organitza:
Agrupació
Sardanista de
Santa Perpè-
tua i Ajunta-
ment
Data: Segon
cap de
setmana de
setembre

La Festa de l'Arbre, 1984

Amb la commemoració del mil·lenari de Santiga un any abans, es desferma tot un moviment veïnal a l'entorn de la recuperació de l'espai Santiga. L'11 de març del 1984 es fa la primera Festa de l'Arbre, amb el desig de repoblar d'arbres tant com fos possible l'entorn del monument; l'octubre es funda l'Associació d'Amics de Santiga per tal de defensar Santiga de l'avenç imparable de la urbanització de l'entorn de Santiga.

Organitza: Associació d'Amics de Santiga i Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda

Data: març/abril

Mil·lenari de Santiga, 1983

983-1983, mil anys d'història documentada van ser l'excusa per posar Santiga en primer pla de l'actualitat cultural. Una comissió ciutadana va encarregar-se d'organitzar diversos actes tradicionals i culturals. Destaca, però, la publicació del llibre de Fermí Vinyals Notes de la Història de Santiga, petit poble del Vallès, una referència per a qualsevol que vulgui saber quelcom de Santa Maria l'Antiga.

A dalt esquerra, **Dibuix Astor** [Elon Howard Eaton i Louis Agassiz Fuertes]

A dalt dreta, **Granota verda comuna** [Christian Fischer]

A baix dreta, **Papallona** [Joan Aran]

Homenatge als poetes, des de 1990

La Festa de l'Arbre, que des de bon començament s'havia centrat en la plantada d'arbres, obre el pas a un nou format de celebració sense la repoblació. Després de l'oració tradicional a la Mare de Déu de l'Heura i una sardinada popular, la festa matinal de caire cultural es centra en homenatjar cada any un poeta dels Països Catalans, per tal de perpetuar la paraula escrita del nostre entorn que és natura i alhora sentiments. Com a record perpetu quedarà la placa ceràmica d'un artista local adherida a la tàpia del cementiri de Santiga, que a partir d'aquesta data s'anomena la Paret dels sentiments.

Organitza: Amics de Santiga i l'Ajuntament de Santa Perpètua
Data: març/abril

A dalt, **Santa Prisca**
[xx]

Cartell Santa Prisca
[xxxx]

Concurs de Pintura de Santiga, des de 1990

El concurs de Pintura va néixer amb la intenció de recuperar l'interès pel paisatge de Santiga i pels artistes que l'havien reflectit al llarg dels anys. Només cal recordar Joan Vila-Puig (1890-1963), el pintor amb ulls de pagès com ha dit algú, que hi havia passat llargues temporades a Santiga, hostatjat a casa del Meliton i la Quimeta, masovers de Santiga.

El Concurs ofereix la possibilitat de participar als pintors de fora del municipi i als pintors locals, i a tota la població, la possibilitat de visitar l'exposició anual de tots els quadres pintats durant els dies de concurs.

Organitza: Amics de Santiga i Ajuntament de Santa Perpètua
Data: Finals d'agost

Concerts de Tardor, des de 1992

La creació d'aquesta activitat va ser un vell somni de l'Associació d'Amics de Santiga que volien incorporar uns concerts de música a les activitats tradicionals. La programació ha estat sempre dedicada a la música clàssica, tradicional, jazz, etc. i executada per conjunts i solistes de gran anomenada. Des del tancament de l'església de Santiga per raons de seguretat l'activitat es desenvolupa en diferents espais del nucli de Santa Perpètua de Mogoda.

Organitza: Amics de Santiga i Ajuntament de Santa Perpètua de Mogoda amb la participació de la Coral Renaixença.
Data: octubre/novembre

Glossari

En ecologia, **HÀBITAT** és l'ambient que ocupa una població biològica. L'espai que reuneix les condicions adequades perquè l'espècie pugui viure i reproduir-se.

ECOTÒ, del grec eco- (oikos o casa) y tono, (tonos o tensió), és el lloc on els components ecològics estan en tensió. Es la zona de transició entre dos o més ecosistemes, acostuma a haver-hi major quantitat d'espècies i més densitat de població. Es consideren zones de major riquesa i interès biològic.

ECOSISTEMA , és el sistema natural que està format per un conjunt d'organismes vius i el medi físic on es relacionen.

